

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2023]

Gökçen BİLGİN AKSOY

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı
Bayram Veli Üniversitesi
gokcen.bilgin@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1845-0312>

Söhrab Tahir'in "Yazda Payız Söhbati" Povestinde Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ve Yalnızlık

*Fear of Negative Evaluation and Loneliness in Söhrab
Tahir's Povest "Yazda Payız Söhbati"*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 14.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 20.08.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2023

Atıf/Citation

BİLGİN AKSOY, G. (2023). Söhrab Tahir'in "Yazda Payız Söhbati" Povestinde Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ve Yalnızlık. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1124-1144. <https://doi.org/10.34083/akaded.1327767>

BİLGİN AKSOY, G. (2023). Fear of Negative Evaluation and Loneliness in Söhrab Tahir's Povest "Yazda Payız Söhbati". *Journal of Academic Language and Literature*, 7(2), 1124-1144. <https://doi.org/10.34083/akaded.1327767>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu çalışma [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) açık erişim lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Öz

Çağdaş Güney Azerbaycan şiirinin önde gelen isimlerinden Söhrab Tahir, eserlerinde Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan'ın ortak edebî geleneklerini birleştirir. Uzun yıllar sürgünde yaşayan S. Tahir'in şiirlerinde, hikâyelerinde, povestlerinde ve romanlarında Güney Azerbaycan önemli bir yer tutar. Bununla birlikte nesir türünde kaleme aldığı eserlerinde sıradan insanların hayatlarını, iç dünyalarını ve ruhsal durumlarını ayrıntıları ile anlatır. Söhrab Tahir'in "Yazda Payız Söhbəti" povestinde çeşitli sebeplerle bir hastanede bir araya gelen insanların yaşadığı sıkıntılar, psikolojik durumlar ele alınır. Povestteki kişilerin duyguları "olumsuz değerlendirilme korkusu" ve "yalnızlık" olguları etrafında oluşur. Bu çalışmada Söhrab Tahir'in hayatı ve edebî şahsiyeti ile "Yazda Payız Söhbəti" povestinin içeriği hakkında bilgi verildikten sonra "olumsuz değerlendirilme korkusu" ve "yalnızlık" olguları açıklanarak bu olguların povestte nasıl işlendiği belirlenmiş, povest kişileri üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Yapılan bu inceleme ile Söhrab Tahir'in başkasına, dışa, görünene ya da yüzey yapıya odaklanmanın yanıltıcılığına dikkat çektiği ve bu durumun insanın yalnızlaşmasına, çeşitli psikolojik sıkıntılar yaşamasına sebep olduğu mesajını ilettiği görülmüştür. Ayrıca bu çalışma ile Söhrab Tahir'in Türkiye'deki edebiyat araştırmacıları tarafından daha iyi tanınmasına da katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Söhrab Tahir, çağdaş Azerbaycan edebiyatı, olumsuz değerlendirilme korkusu, yalnızlık.

Abstract

Söhrab Tahir, one of the leading figures of contemporary South Azerbaijani poetry, combines the common literary traditions of North Azerbaijan and South Azerbaijan in his works. South Azerbaijan plays an important role in the poems, stories, povests and novels of S. Tahir, who lived in exile for many years. At the same time, in his prose works, he describes in detail the lives of ordinary people, their inner world and mental state. Söhrab Tahir's povest "Yazda Payız Söhbəti" deals with the troubles and psychological states of people who come together in a hospital for various reasons. The feelings of the people in the povest are formed around the phenomena of "fear of negative evaluation" and "loneliness". In this study, after giving information about the life and literary personality of Söhrab Tahir and the content of the povest "Yazda Payız Söhbəti", the phenomena of "fear of negative evaluation" and "loneliness" are explained, how these phenomena are treated in the povest is evaluated, and their effects on the povest people are revealed. With this analysis, it has been seen that Söhrab Tahir draws attention to the deception of focusing on others, the outside, the visible or the surface structure and conveys the message that this situation causes people to become lonely and experience various psychological problems. In addition, this study aims to contribute to the better recognition of Söhrab Tahir by literary researchers in Turkey.

Keywords: Söhrab Tahir, contemporary Azerbaijani literature, fear of negative evaluation, loneliness.

Giriş

Azerbaycan edebiyatında 1960'lı yıllar yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu yıllarda ideolojik yaklaşımlardan uzaklaşmaya başlayan eserler, önceki dönemlerden farklı anlatım teknikleri ile çağdaş Azerbaycan hayatını ve çağdaş insanı konu edinir (Akıpınar, 1994, s. 78). Edebî yaratıcılığının başlangıcı tam da bu yıllara tekabül eden Söhrab Tahir, çağdaş Güney Azerbaycan şiirinin önde gelen isimlerindedir. Ana vatanından ayrı düşmüş insanların duyguları, acı dolu yaşamları; ömrü sürgünde geçen, inkılapçı şiirin güçlü temsilcilerinden S. Tahir'in Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan'ın ortak edebî geleneklerinden beslenen şiirlerinde ifadesini bulur (Rüstəmxanlı, 2005, s. 2). 1970'li yıllarda şiirden hikâye, povest¹ ve roman türlerine geçiş yapan yazarın bu türlerde kaleme aldığı eserlerinde de Güney Azerbaycan önemli bir yer tutar. Bununla birlikte S. Tahir, nesir türündeki eserlerinde sıradan insanların hayatlarını, iç dünyalarını ve ruhsal durumlarını ayrıntıları ile anlatır.

Kurmaca eserlerin kişileri ile insan benzerdir. Modelini ve malzemesini gerçek dünyadan alan kurmaca eserlerin kişileri, tıpkı gerçek dünyadaki insanlar gibi kendi içlerindeki ilişki ağlarına bireysel özelliklerini yansıtırlar. Okuyucu, anlatıcı vasıtasıyla kişilerin hepsini tanır, onların niteliklerini, kimliklerini ve niyetlerini bilir, olay örgüsü içerisinde onların çeşitli durumlarına şahitlik eder ve onları değerlendirme imkânına sahiptir (Aktaş, 2022, s. 45-47). Yazarın, hayal gücü ve yeteneği ile aslına benzer bir biçimde oluşturulan bu kurmaca dünyada en önemli ilgi odağı kişidir (Tekin, 2022, s. 75). Bu bakımdan kurmaca eser kişilerinin duygu, düşünce ve psikolojik durumlarının incelenmesi edebî metnin çözümlenmesinde önemli bir role sahiptir.

Söhrab Tahir'in "Yazda Payız Söhbəti" povestinde çeşitli sebeplerle bir hastanede bir araya gelen insanların yaşadığı sıkıntılar, psikolojik durumlar ele alınır. Povestte olay örgüsünden daha çok geriye dönüş, iç monolog, diyalog gibi çağdaş roman teknikleri ile bireyin iç dünyası ve bilinçaltı anlatılır. Povestteki kişilerin duyguları "olumsuz değerlendirilme korkusu" ve "yalnızlık" olguları etrafında oluşur. Bu çalışmada, Söhrab Tahir'in hayatı ve edebî şahsiyeti ile "Yazda Payız Söhbəti" povestinin içeriği hakkında bilgi verilecek ardından "olumsuz değerlendirilme korkusu" ve "yalnızlık" olguları açıklanarak bu olguların povestte nasıl işlendiği incelenecek, povest kişileri üzerindeki etkileri ortaya konulacaktır.

Söhrab Tahir'in Hayatı ve Edebî Şahsiyeti

Çağdaş Azerbaycan edebiyatının önemli temsilcilerinden Söhrab Tahir, 1926 yılında Astara'da dünyaya gelir. Demircilik yaparak ailesini geçindiren babası Ebülfez, Komünist Partisi safında yer aldığı için önce Erdebil'e, oradan da Kirmanşah'a sürgüne

¹ Povest, olay örgüsü ve kişi kadrosu bakımından romandan daha sade ancak hikâyeden daha geniş bir edebî tür -uzun hikâye- olarak açıklanabilir (Mirəhmədov, 1965, s. 96).

gönderilir. Kirmanşah'ın doğal güzellikleri ve tarihî eserleri; küçük yaşlarından itibaren ailesi ile birlikte on yıl sürgünde yaşayan S. Tahir'in kalbinde silinmez bir iz bırakır (İbrahimov, 1988, s. 268). Burada dokuzuncu sınıfa kadar, Fars ortaokulları "Saadet" ve "Şahpur" da, eğitim alan Söhrab Tahir, ailesinin maddi imkânlarının kısıtlı olması sebebiyle tahsiline devam edemez ve babasıyla birlikte İran İngiliz Petrol Şirketine çalışmak mecburiyetinde kalır (Səməd, 2016, s. 4). Bu dönemde Söhrab Tahir, ağır çalışma hayatına rağmen üyesi olduğu İbn-i Sina Şehir Kütüphanesinden düzenli olarak kitaplar alır ve onları okur. Şifahi halk edebiyatı ile birlikte Fars edebiyatı ve başka dillerden tercüme eserler ile meşgul olur (İbrahimov, 1988, s. 268).

1941'de Sovyet ordusunun Güney Azerbaycan'a girmesiyle S. Tahir ve ailesinin sürgün hayatı sona erer. Bu dönemde Tebriz'e gelen ve halk ayaklanmasında aktif rol alan S. Tahir; Millî Hükûmet kurulduktan sonra Azerbaycan Demokrat Partisi Merkez Komitesinde görev alır. S. Tahir bu dönemde yazdığı ilk şiirlerinde Sovyet ordusunun kahramanlığını, inkılapçı halkın mücadele azmini, vatanseverliği ve millî gururu dile getirmeye çalışır. "21 Azer Harekâtı"na katıldığı için "21 Azer Madalyası" ile ödüllendirilir (İbrahimov, 1988, s. 268-269). S. Tahir; 1946'da S. C. Pişeveri ve F. İbrahimi'nin kararı ile Bakü Harbî Piyadeler Mektebine okumaya gönderilir. Ancak Aralık 1946'da Azerbaycan Millî Hükûmetinin düşmesi ile Bakü'de askerî eğitim alan Güneylilerin geri dönmesi yasaklanır. Böylece S. Tahir'in kaderi Bakü'ye bağlanır. 1947-1950 yılları arasında Bakü'de paramedik eğitimi alır (Əsgərli, 2009, s. 4). 1948'de "Qızıl Ordu" adlı ilk matbu şiiri, Azerbaycan gazetesinde yayımlanır. Bundan sonra genç şairin şiirleri süreli yayınlarda neşredilmeye devam eder. Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesine kabul edilen şair 1952-1959 yıllarında buradaki eğitimine devam ederken ilk şiir kitabı "Ay İşığında" yayımlanır. Aynı yıllarda S. Tahir, Azerbaycan gazetesinin de edebiyat ve sanat ile ilgili bölümünde çalışır (İbrahimov, 1988, s. 269).

1959-1961 yılları arasında Moskova'daki Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsünde öğrenim gören şair, Bakü'ye döndükten sonra edebî faaliyetlerine aralıksız devam eder. Çeşitli gazete ve dergilerde daire başkanlığı, editör yardımcılığı ve editörlük görevlerini yürütürken pek çok edebî kuruluşun da üyeliğini ve başkanlığını sürdürür. 1998'de "halk şairi" ünvanını alan S. Tahir; 2006'da "şeref" nişanına layık görülür. 2010 yılında ise Rus Yazarlar Birliği nezdinde faaliyet gösteren Yazar ve Çevirmenler Birliğinin kararıyla "Uluslararası V. V. Mayakovski" nişanı ile ödüllendirilir (Səməd, 2016, s. 4-5).

Moskova yaşamının S. Tahir'in yaratıcılığı üzerinde önemli bir tesiri bulunur. Burada Rus ve diğer Sovyet halklarının yazarları ile tanışır. Şair, 1959-1961 yıllarında Bakü'de yayımlanan "Bulaq" ve "Səndən Uzaqda" eserlerinde Güney Azerbaycan'da millî bağımsızlık mücadelesinde yaşanan olayları âdeta bir tablo gibi tasvir ederek halkın mücadele azmindeki sarsılmaz kararlılığını vermeye çalışır. S. Tahir edebî

faaliyetleriyle birlikte siyasi çalışmalarını da sürdürür. Azərbaycan Demokrat Partisi Merkez Komitesi üyeliğine ve Şehir Partisi Komitesinin başkâtipliğine seçilir (İbrahimov, 1988, s. 269).

Elliden fazla eseri Bakü, Moskova, Berlin, Tahran ve Tebriz'de yayımlanan S. Tahir'in neşredilen eserlerinden bazıları şunlardır: "Ay Işığında" (1956), "Bulag" (1959), "Səndən Uzaqda" (1961), "Həyat Şirindir" (1963), "Qırılan Zəncirlər" (1965), "Mən Səni Görmüşəm" (1967), "Gəl Görüşək" (1968), "Burdan Bir Atlı Keçdi" (1972), "Azad Qardaşım Var" (1973), "Mənim Yolum" (1975), "Ataş Bulağı" (1977), "Səttarxan Haqqında Dastan" (1976), "Döyüş Lövhələri" (1980), "Ölümdən Güçlü Həyatdan Uca" (1981), "Qonşu Qızın Məktubları" (1985), "Vətənlə Sevgi Arasında" (1986), "İki Dəfə Yox Olmuş Adam" (1988), "Əmanət" (1991), "Seçilmiş Əsərləri" (2005), "Ata" (2009) (İbrahimov, 1988, s. 269; Makas, 1992, s. 207; Səməd, 2016, s. 5). 1500'den fazla şiiri, 57 poeması, 18 romanı, 5 povesti, 75 hikâyesi, 2 piyesi, pek çok edebî, ilmî, gazete yazısı ve denemeleri ile birlikte birçok kitap ve bilimsel çalışmaya ön söz yazdığı bilinmektedir. Gazeteci, yazar ve "halk şairi" Söhrab Tahir; 4 Mayıs 2016'da, 90 yaşında, vefat etmiştir (Səməd, 2016, s. 6).

S. Tahir'in yaratıcılığında Güney Azərbaycan özel bir yer tutar. Şiirlerinde vatan hasreti ile birlikte Azərbaycan'ın bölünmüş olmasından duyduğu acıyı ve bağımsızlık arzusunu dile getirir. Aras Nehri'nin iki yakasında kalan Güney ve Kuzey Azərbaycan'ın ayrılığı onun yüreğindeki en derin sızıdır:

"Azad qardaşım var, onunla xoşam,
Mən gərək sahili sahilə qoşam,
İki bölünməkdən elə qorxmuşam
Çöpü də ikiyə bölmürəm daha!

Dənizlər, dəryalar mənə dayazdır,
Ən dərin bir çay var, o da Arazdır.
Mənə görüş verin, azadlıq azdır,

Görüşsəm ayrılmaq bilmərəm daha!" (Rüstəmxanlı, 2005, s. 105-106)

En büyük beşerî ideallerden birinin yeryüzündeki tüm insanların insanca ve eşit haklara sahip bir biçimde yaşaması olduğuna inanan S. Tahir bununla birlikte bir yakın bir de uzak ülküsünün olduğunu ifade eder. Yakın ülküsü, Güney Azərbaycan'ın bağımsızlığı ve Kuzey Azərbaycan ile tek bir cumhuriyet, bağımsız bir devlet şeklinde birleşmesi iken uzak ülküsü insanlığın özgürlüğüdür (Əsgərli, 2009, s. 7). Eserlerinde ikiye bölünmüş kaderinden, sevinç ve gözyaşının, buluşma ve ayrılmanın, mutluluk ve

ömür boyu süren acının birbirini takip edip tamamlamasından kaynaklanan bir konu çeşitliliği vardır. S. Tahir'in şiirleri Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan'ın edebî geleneklerinin ortak özüne dayanır (Rüstəmxanlı, 2005, s. 6-7).

S. Tahir daha çok şairliği ile ünlense de hikâye, povest ve roman türlerinde de kalemını ustalıklı kullanır. Yazarın söz konusu türlerde kaleme aldığı eserleri de millî bağımsızlık düşüncesi taşır. Bütün romanlarında Güney Azerbaycan'daki özgürlük hareketini doğrudan ya da dolaylı olarak anlatır. Bununla birlikte yazar duygusal çalkantılarını, yaşadığı olayları ve onu rahatsız eden pek çok hatırasını nesir olarak ifade eder. S. Tahir'in şiir ve romanları düşünce ve muhteva bakımından benzese de şekil ve tasvir üslubu bakımından farklılık gösterir. Bağımsızlık ideali, hikâyelerinde farklı insanların sıradan yaşamlarının arka planında verilir. Hikâyelerindeki gerçek olayların tasvirleri okuyucuda özel bir ilgi uyandırır. Şiirden hikâyeye geçiş yapan yazarın, 70'li yıllarda yazmaya başladığı povest ve romanları aynı kaderi paylaşan farklı insanların hayatlarını yansıtır (Rzayeva, 2018, s. 536-540).

Şiir, hikâye ve romanları ile hem Güney Azerbaycan'ın hem Kuzey Azerbaycan'ın sesi olan, çağdaş edebiyatın önemli temsilcilerinden S. Tahir'in eserleri Türkiye Türkçesine kazandırılmayı; Türkiye'deki edebiyat araştırmacıları tarafından incelenmeyi beklemektedir. Böylece S. Tahir'in duygu ve düşünce dünyasına daha iyi vâkıf olunacaktır.

"Yazda Payız Söhbəti" Povestinin İçeriği

Bu çalışmada ele alınan "Yazda Payız Söhbəti" povesti, Söhrab Tahir'in *Əsərləri* adlı serisinin yedinci cildi olan *Dənizə Nişanlı Qız* kitabında yer alır (Tahir, 2007: s. 4-53). Povestin adı karışıklık içermesi bakımından dikkat çekicidir: İlkbaharda Sonbahar Sohbeti. Povestteki olaylar bir ilkbahar ayında, Abşeron'daki bir hastanede geçer. Hastane; badem, fıstık, servi, zeytin ağaçları ile kuş sesleri arasındadır. Her yeri çiçek kokuları bürümüştür ancak çeşitli sebeplerle burada bir araya gelen insanların türlü üzüntüleri ve sıkıntıları vardır. Yalnızlığı, ıssızlığı, hüznü, soğuğu, hastalığı ve ömrün sonunu çağrıştıran bir kavram olarak "sonbahar" seçilmiştir. Mevsimlerden ilkbahar olsa da buradaki insanların iç dünyası sonbahardır. Bu bakımdan povestin adı; içeriği ve mesajını yansıtan simgesel bir değer taşır.

Povestte olay unsuru olarak bir bahar ayında ayaklarındaki artrit sebebiyle hastanede tedavi görmekte olan Heyyam'ın hastanede kaldığı süre boyunca hiçbir yakını tarafından aranıp sorulmaması ve yalnızlıktan doğan bu üzüntü ile taburcu olduğu gün kalp krizi geçirmesi ön plandadır. Bununla birlikte Heyyam'ın hastane arkadaşlarından Sefer'in, Heyyam'ın da yardımcılarıyla, akrabası Rauf'u hastanedeki hemşirelerden biriyle evlendirmeye çalışması da işlenir. Povestte paralel bir çizgide verilen bu iki olay, daha çok kişilerin psikolojik durumlarının ve sıkıntılarının

sunulmasında bir aracı unsur rolündedir. Povestte olaylar kadar bu hastanedeki insanların diyaloglarından da kesitler sunulur.

Yazar tarafından üç bölüme ayrılan povest; bir hastanenin girişinde oturmuş, kendi aralarında gülüşüp konuşan hastaların kısa bir tasviri ile başlar. Hastalar o kadar şen şakrak ve gülüşerek sohbet etmektedir ki uzaktan görenlerin onların hasta olduğuna inanması mümkün değildir. Ancak birden hastaların yüzlerindeki gülüşlerin rengi değişir, alınlarını ve solgun yanaklarını acı ve ızdırap kırışıklıkları örümcek ağı gibi kaplar. Aslında bu kısa tasvir; dışarıya karşı güçlü ve mutlu görünmeye çalışan ama içinde türlü üzüntüler yaşayan, bu üzüntülerini yargılanma korkusuyla başkaları ile paylaşamayan, yaşamlarını biraz da el âlemin ne diyeceğini düşünerek düzenleyen kişi kadrosu ve bu kişilerin dışarıdan görüldüğü gibi olmayan hayatları ile ilgili bir ön bilgi gibidir. Anlatıcı, bu kısa girişin ardından povestin merkezî kişisi Heyyam'ı tanıtmaya başlar:

“Kır saçlı, bıyıkları ağarmış, yüzündeki azap ve ızdırap izleri apaçık görünen Heyyam'ın dudaklarında tebessüm vardı. Ama bu korkak ve yorgun tebessüm onun yüzüne bir nakış gibi işlenmiş azap izlerini örtemiyordu. Azap izleri ile yorgun tebessümün ışığı garip bir renk tonu ile onun büyük kırışıklıklarla dolu yüzünde çarpışıyordu. Bu çelişkili ve garip ifadeler, solgun küçük gözlerde daha belirgin görünüyordu. Bundan Heyyam'ın kendisinin de haberi vardı. Belki de bu yüzden sık sık gözlerini kırıştırıyor, başını aşağı eğip gözlerini kaçırıyordu. Ayağında mavi ev ayakkabıları vardı. Kalın, gri, yün çorap dizlerine kadar çekilse de sürekli ince bacaklarından aşağı kayıyordu. Damar daralması yüzünden bacağının dizden aşağı kısmında kan dolaşımı zayıf olduğu için ayak parmakları müthiş ağrıyordu. On gündür hastanede tedavi görüyordu.” (Tahir, 2007, s. 4)

Abşeron'da, şehirden on kilometre uzakta, servi ve çam ağaçları arasında kaybolmuş, kuyuların motor sesi ile kuşların cıvıltısından başka ses işitilmeyen hastanede, hastalar girişte oturup dertleşir, bazen de telefonla şehirdeki yakınlarından haber alırlar. Heyyam da kulağı telefonda ailesi, yakınları tarafından aranmayı bekler. Diğer hastalar, Heyyam'ın da arayıp soranı, sevenleri olduğunu görsün ister. Ancak ne kadar beklese de Heyyam'ı arayan yoktur. Heyyam diğerlerinin telefon görüşmelerini dikkatle dinler. Povestteki kişilerin bir kısmının hayat hikâyesi Heyyam'ın dinlediği bu telefon görüşmeleri aracılığı ile okura aktarılır. Anlatıcı geriye dönüşlerle telefonla konuşan bu kişiler hakkında bilgiler verirken Heyyam da konuşanların duygularını yüzlerinden okur, onlarla empati kurar, kimi zaman gözleri dolar kimi zaman yüzünde hoş bir tebessüm belirir. Hiç kimse de Heyyam'ın yüzündeki bu ifadeleri fark etmez. Diğer hastalara telefonlar geldikçe Heyyam, hastanedeki herkesten utanır ve yakınları tarafından aranmadığı için insanların kendisi hakkında olumsuz düşüncelere kapılacağına sanır.

"Yazda Payız Söhbati" povestinin merkezinde Heyyam yer alsada aslında yazar, povestte çeşitli sebeplerle hastanede bir araya gelen yalnız insanların panoramasını çizer. Povestteki bir diğer merak unsuru da Rauf'un etrafında kurgulanır. Rauf; kalp rahatsızlığı sebebiyle hastanede tedavi gören Sefer'in akrabasıdır. Uzun boylu, hoş simalı bir ressam olan Rauf, kırk yaşında olmasına rağmen henüz evli değildir. Rauf'un annesi ve kız kardeşi, Sefer'den münasip bir kız olursa kendilerine haber vermesini ister. Sefer, hastanedeki hemşirelerden Sebiyye ile Rauf'u tanıştırmaya niyetindedir ve Sebiyye'nin evli olup olmadığını Heyyam'a sorar. Ertesi gün, Heyyam tedavi sırasında sohbet ederken Sebiyye'nin bekâr olduğunu öğrenir ve Sefer'e haber verir. Sefer, kızın Rauf'u kel olduğu için beğenmemesinden korkar ancak Heyyam'ın bunun bir kusur olmadığını söylemesiyle akrabalarını arayarak Rauf'u hastaneye göndermelerini ister. Şahsi hayatına başkalarının karışmasından hoşlanmayan Rauf, hastaneye neden çağrıldığını anlayınca Sefer'e kızsada beyazlar içerisindeki Sebiyye'yi görünce gözleri kamaşır. Sebiyye'yi bir kuğuya, mavi gözlerini ise dupduru bir denize benzetir. Daha Heyyam ile sohbet ederken kendisi ile ilgilenen biri olduğunu sezen Sebiyye, Sefer'in misafiri Rauf'u görünce bu kişinin o olduğunu anlar ancak Rauf'u hiç görmemişçesine işlerini halledip koğuştan çıkar. Sefer, Sebiyye'nin arkasından gider ve o sırada Rauf eğer bu defa da olmazsa hiçbir zaman evlenemeyeceğini düşünmeye başlar. Hayatını sanatına adayacaktır fakat ailesinin söylenmelerini de işitmek için eve de gitmemeye, atölyede yaşamaya karar verir. Bu arada Sefer'in arkasından geldiğini gören Sebiyye, elini iki kez başının etrafında çevirerek Rauf'u kel olduğu için beğenmediğini ima eder. Üstüne bir de yüzünü buruşturarak bu konuda konuşmayı bile lüzumsuz görür. Rauf'un yanına dönen Sefer, ona burada beklememesini, neticeyi kendisine telefonla bildireceğini söylese de Rauf'tan bir şey gizlemek mümkün değildir. Rauf, Sebiyye ile bir araya gelebileceğini hissetmiştir.

Bu arada pencerenin önünde oturmuş, uzaklara bakarak düşüncelere dalan Heyyam, öğle yemeğinden sonra damadını arayarak aralarındaki soğukluğu bitirmeye, ilk adımı kendisi atmaya karar verir. Ancak en çok da kızı Genire'nin ilgisizliği ona ağır gelir. Oğullarından pek bir beklentisi yoktur ama kızı Genire başkadır. Heyyam, onu annesiz evlendirmiş, çeyizini bile kendi elleriyle hazırlamıştır. Heyyam akşam yemeğine gitmez ve koridorda kimse yokken aceleyle kızının telefon numarasını çevirir. Ancak telefonu açan olmaz. Kızı Genire'yi, damadı Necef'i ve torunu Sabir'i hayal eder. Belki şu anda evde yüksek sesle konuşuyor, telefonu duymuyorlardır. Belki Ahmetağa onlardadır, o gelince dedikodu başlamıştır. Belki de misafirliktedirler, geç dönerler... Heyyam bir kez daha numarayı çevirir. Telefonda yine o, tanıdık, kesik kesik ses gelir ancak Heyyam bir masal dinler gibi ahizedeki sesi dinlemeye devam eder. O sırada koridorun başından gelen ayak seslerini duyan Heyyam, karşı tarafta biri varmış gibi konuşmaya başlar:

“– Yok, ben kabul etmiyorum. Gelmeyin. İşte ara sıra arıyorsunuz, bu benim için kâfidir. Yaşlı adamım, zaten hiçbir şey yiyemiyorum. Niye bunca yolu gelip zahmet çekesiniz?” (Tahir, 2007, s. 22)

Yazar, povestin ilk bölümünde Heyyam ve Rauf karakterleri ile bu karakterlerin kaynağı farklı olsa da özünde aynı olan sorunlarını, yalnızlıklarını tanıtır. Povestin ilk bölümünde okuyucuda merak uyandıran Heyyam ve Rauf ile ilgili düğümlerden özellikle Rauf'a ait olanlar ikinci bölümde yavaş yavaş açığa çıkar.

Heyyam, ortalığı sakin gördüğü bir akşam yine kızı Genire'yi arar. Bu sefer Genire telefonu açar ancak Heyyam konuşmaz, kızının sesini duyunca nefesi daralır, gözleri dolar ve telefonu kapatır. Heyyam, koğuşuna doğru giderken merdivende Sefer ile Sebiyye'nin konuşmalarını duyar. Sebiyye, Sefer'e herkesin bir dengi olduğunu, Rauf'un denginin ise Senem olabileceğini söylemektedir. Heyyam bunları duyduktan sonra odasına doğru ilerlerken Senem ile karşılaşır. Senem, bir başka hasta yakınına Heyyam'ın damadı sanmıştır ve Heyyam'a bugün onun arabasını kapıda gördüğünü söyler. Heyyam hiç renk vermeden Senem ile konuşurken Sefer yanlarına gelir ve Senem'le tanışır. Sefer, Sebiyye'nin kendi beğenmediği kişiyi neden Senem'e uygun gördüğünü merak ederek Senem'i alıcı gözle inceler ve Senem'e nereli olduğu gibi oradan buradan sorular sorar.

Senem, yirmi dokuz yaşında, esmer, bekâr bir hemşiredir. Öğrencilik yıllarında dayısının oğluna ilgi duyar. Dayısının oğlu da aslında onun sadeliğine, gözlerindeki yaşam sevincine, bakışlarındaki masumluğa vurulmuştur ve sürekli okulunun etrafında dolaşır. Ancak dayısının oğlunun kendisini sevebileceğini hayal bile edemeyen Senem, hislerini gizler ve ona evin çocuğu gibi davranarak onu kendisinden uzaklaştırır. Dayısının oğlu evlendikten sonra da kendisi ile evlenmek isteyenleri reddeder. Sebiyye, Senem ile anlaşamaz hatta sürekli çekişir. Çünkü Senem sadeliği ve masumiyeti ile herkesin sevgisini kazanmıştır, Sebiyye'nin satışmalarına ve şakalarına cevap vermez. Sefer ve Heyyam'ın kendisiyle olan ilgisinden şüphelenen Senem, bunun Sebiyye'nin yeni bir oyununun başlangıcı olduğunu hemen anlar.

Sefer, Rauf'u yeniden hastaneye çağırır. Sebiyye ile tanışmak için hastaneye geldiğini düşünen Rauf, tam içeri girerken Sebiyye ile karşılaşır. Sebiyye'ye tebessüm ederek selam verir. Sebiyye, Rauf'un selamını almaz ve yüzünü çevirir ancak onun Senem'i görmek için geldiğini derhâl anlar. Sefer, Rauf'a Sebiyye'nin sevdiği biri olduğundan ama burada herkesin methettiği başka bir kızın bulunduğu bahsederek Senem'i gösterse de Rauf, Sebiyye ile karşılaşmanın tesirindedir ve evlilik fikrini kafasından çıkarmakla meşguldür. O sırada hayretle ve sevinçle Rauf'a seslenen bir kadın onu düşüncelerinden uzaklaştırır. Bu kadın, Rauf'un daha önce portresini çizdiği Merziye'dir, kemik ağrıları sebebiyle o da hastanede tedavi görmektedir. Rauf ile Merziye birbirine hâl hatır sorarken Sefer, Senem'in de duyacağı şekilde söze atılır ve Rauf'un hâlâ bekâr olduğundan dem vurup Senem'i işaret eder. Durumu hemen

kavrayan Merziye de Sefer'e bu meseleyi halletmenin boynunun borcu olduğunu söyler. Henüz Sebiyye'nin tesirinden çıkamayan Rauf ise Senem'in de kendisi ile evlenmek istemeyeceğinden emindir çünkü Senem de kendisinden on bir yaş küçüktür. Rauf'un son ümidini de Sebiyye kırmıştır. Povestin ikinci bölümünün sonunda Rauf'un evlilikten umudu kesilse de Senem'in cevabı okuyucu için henüz merak unsurudur.

Hafta sonları hastalar için görüş günüdür. Diğer hastalarla yakınlarının muhabbetlerini duydukça üzülen hem de kimseye yalnız görünmek istemeyen Heyyam, bu günlerde hastanenin başka bölümlerine gidip oturur. Ziyaretine kimsenin gelmeyeceğini bilse de gözü yoldadır. Üçüncü bölüm de bir görüş günü ile başlar. İkinci koğuştaki hastalar, doktorlar ve hemşireler kendisini tanımadığı için orada oturmayı tercih eden Heyyam'a masanın üzerinde duran kırmızı telefon, torunlarının kırmızı yanaklarını hatırlatır. Heyyam birden telefonu kaldırarak kendi koğuşunu arar. Telefonu Senem açar. Heyyam eliyle sesini boğuklaştırarak Heyyam Rzaguluyev ile görüşmek istediğini ve onun damadı olduğunu söyler. Heyyam bir yandan kendisini çağırmaya giden Senem'in ayak seslerini dinlerken bir yandan da kendisinin arandığı haberinin koğuşta yayılacağını düşünerek sevinir. Böylece Heyyam, kendisine yeni bir meşguliyet bulur. Koğuşuna dönüp damadının kendisini aradığı haberini alınca önce damadını övecek ardından da herkesin gözleri önünde numarayı çevirip damadı ve kızı ile güya konuşacaktır.

Merziye ise Senem'i Rauf ile evlilik fikrine ikna etmeye çalışır. Senem başta Rauf'un yaşlı, kel olduğunu söylese de Merziye'nin merhametli ve anaç tavırlarıyla yumuşamaya başlar. Senem Merziye'ye belli etmese de Rauf'un uzun boyundan, hoş bakışlarından etkilenmiştir. Ancak bir taraftan da bu evlilik gerçekleşirse Sebiyye'nin kendisi ile dalga geçeceğinden tedirgindir. Nitekim Senem daha bunları düşünürken Sebiyye, hastanede bazı hastalar ile hemşireler arasında birtakım çöpçatanlık işlerinin olduğu dedikodularını çıkarır. Bunun üzerine Doktor Alayev, bütün personeli toplayarak uyarır ve bir daha böyle durumlar yaşanırsa kanunlar gereğince ceza verileceğini bildirir. Sebiyye, meseleyi daha da ileri götürerek Alayev'e, Sefer'in akrabası Rauf'u, Senem'e görücü getirdiğini söyler. Ancak doktorlardan Alagöz Hanım'ın bu durumun kişilerin şahsi hayatı olduğunu savunması ile konu kapansa da Alayev, Sefer'e tedavisinin bitmesine iki gün kaldığını ve tedavisinin tamamlanması ile birlikte hemşirelerin özel hayatına karışmasını da göz önünde bulundurarak iki gün sonra taburcu olmasını uygun bulduğunu bildirir.

Sefer, taburcu olduğu gün hastaneden çıkarken Senem ile karşılaşır. Mesaisi biten Senem de hastaneden çıkmaktadır. Sefer, Senem'i zor durumda bıraktığını düşünerek ondan özür diler ve niyetinin iyi olduğunu açıklar. Senem ise biraz küskün biraz ümitlidir. Sefer'e Rauf'u evlendirmek hususunda neden bu kadar ısrarcı olduğunu sorar. Acaba Rauf'a eş değil de onun anne babasına bir bakıcı mı lazımdır? Sefer

Rauf'un öyle bir adam olmadığını ne kadar anlatsa da Senem ikna olmaz. Bunun üzerine Sefer, pazar günü Senemlere görücü geleceklerini, Senem ise evde olmayacağını söyler. Sefer yine de geleceklerini belirtir ve Senem içinde bir rahatlık ve neşeye yoluna devam eder. Haber Rauf'a da ulaştırılır. Rauf buna inanamaz. Senem'i gözünde canlandırır ve onu daha önce çizdiği portrelerle karşılaştırır ama bu portrelerin hiçbiri uzun boylu, esmer ve şefkatli Senem ile mukayese edilemez.

Heyyam'ın hastanedeki yirmi üçüncü günüdür ancak hastanede olduğundan akrabalarının hâlâ haberi yoktur. Tedavisi tamamlanmıştır ve artık hastaneden çıkacaktır. Yine diğer koğuşa gider ve kendi koğuşunu arayarak damadı Necefmiş gibi konuşup kendisine damadının onu arabayla kapıda beklediği haberini gönderir. Onu kapıya kadar uğurlamaya gelip kapıda kimsenin olmadığını görmelerinden korktuğu için kendi koğuşundakiler ile de vedalaşmaz. İçinde de bir rahatlık vardır. Eve gidip şikâyet etmeden, kimseyle yüz göz olmadan sakin ve yalnız hayatına devam edecektir. Telefon haberini getiren Senem ile vedalaşır ve hastaneden çıkar. Akşam beşte hastanenin çıkış kapısındaki nöbetçi, başhekimini arayarak bir erkeğin kapıda yere yığıldığı ve kimliğinde Heyyam Rzaguliyev yazdığı haberini verir. O sırada Senem'i görmeye ve evlerine gitmelerine rızası olup olmadığını sormaya gelen Rauf da bu sözleri duyarak kapıdan içeri girer. Heyyam'ı tekrar koğuşuna getirirler ve muayeneden sonra Heyyam'ın kalp krizi geçirdiği anlaşılır. Doktor Alayev'in şaşkınlıkla "Kalbi hasta değildi, ayaklarında artrit vardı, çok tuhaftır..." demesiyle povest son bulur.

Povest açık uçlu ve dramatik bir son ile biter. Heyyam'ın yakınları onu ziyarete gelecek midir ya da Heyyam büyüklük gösterip yakınlarını kendisi arayacak mıdır, bilinmez. Heyyam'ın iyileşip iyileşmeyeceği, hikâyesinin nasıl tamamlanacağı da okuyucuya bırakılır. Bununla kişinin gerek ruhsal gerek fiziksel sıkıntılardan kurtulmak için kendisine de büyük bir görev düştüğü vurgulanır. Povestteki bir diğer entrik unsur olan Rauf ve Senem ilişkisi ise evlilik yoluna girmiş gibidir. Rauf, Senem'in bu evliliğe rızası olup olmadığını öğrenmek için hastaneye girerken Heyyam'ın kalp krizi geçirdiğini öğrenir. Kendisinden yaşça büyük Heyyam'ın yaşamı, sanki yeni bir hayata adım atmak üzere olan Rauf'un karşısında bir hayat dersi gibidir.

Povestin iletisi ise aslında hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığıdır. Doktor Alayev'in Heyyam'ın kalp krizi geçirmesi karşısındaki şaşkınlığı ve sözleri de bunu vurgular niteliktedir. İnsanların gündelik yaşamdaki görünür olan davranışları, sözleri, fiziksel özellikleri ve durumları ile birlikte bir de başkalarına istediği kadarını açtığı iç dünyası, bilinçaltı vardır. Yalnızca görünür olana odaklanmak yanıltıcı olacaktır. Bununla birlikte ruh ve bedeni ile bir bütün olan insanın hastalıklarının kaynağı da her zaman fiziksel değildir. Maddi sebepler kadar ruhsal sıkıntılar da insanı hasta edebilir. Bu sebeplerdir ki halk arasında da povestin bu iletisi "duvarı nem, insanı gam yıkar" ya da "ağacı kurt, insanı dert yer" atasözleri ile ifadesini bulur.

Povestte ana olay örgüsündeki Heyyam, Sefer, Rauf, Sebiyye, Senem, Merziye gibi kişiler ile birlikte bir de Kazım Öğretmen, eşi Kübra, Gendil, Gendil'in eşi Hüsniye Hanım, kızı Elmira, Kebuter, Rüstem gibi dekoratif unsur durumundaki kişiler yer alır. Yazar, hastane topluluğunu oluşturan bu kişilerin kendi aralarındaki konuşmaları ve anlatıcının geriye dönüşler ile bu kişilerin hayatları hakkında verdiği bilgiler sayesinde yalnızlık, başkalarının değerlendirmelerini önemseme temalarını ve mesajını güçlendirir.

"Yazda Payız Söhbati" Povestinde Olumsuz Değerlendirilme Korkusu ve Yalnızlık

İnsanın kendisiyle ilgili genel kanısı olan benlik kavramının kişinin hafızasındaki oluşumunda çevreden gelen veriler ile birlikte kişinin yaşamış olduğu belirli olayların izleri ve verileri yer alır (Aydın, 1996, s. 41). Nitekim benlik "Bireyin ne olduğu, ne olmak istediği ve çevresince nasıl tanındığı konularındaki bilinçliliği" (Bakırcıoğlu, 2012, s.153) biçiminde tanımlanır. Doğduğu andan itibaren başka insanlarla etkileşim ve iletişim içerisinde olan birey, kimliğini inşa ettiği bu toplumsallaşma sürecinde hem kendi hem de içerisinde bulunduğu sosyal yapı ile ilgili bir biliş sistemi oluşturur. Kişinin kendi ile ilgili bilişsel sistemindeki başkalarının kendisi hakkındaki değerlendirmelerine verilen önem kimi zaman birtakım kaygı ve korkulara sebep olabilir.

Değerlendirilme kaygısı; sosyal benliğin başkaları tarafından olumsuz değerlendirilmesinden duyulan korkuyla başlayan ve öz sunum performansını etkileyen bir beklentisel kaygı döngüsüdür. Bu kaygının içeriği bireyin başkaları üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmaktan ve kendisine değer verilmemesinden korkmasıdır (Trower vd., 1990, s. 12-13). Bilişsel davranışçı modeller, olumsuz değerlendirme korkusunun sosyal kaygı bozukluğunun temel özelliği olduğunu ileri sürer. Sosyal kaygı bozukluğu olan bireyler, başkalarının doğası gereği eleştirel olduğunu ve bu nedenle onları olumsuz olarak değerlendirebileceklerini varsayarlar (Weeks vd., 2008, s. 44-45).

Söhrab Tahir'in "Yazda Payız Söhbati" povestinde de diğer insanların kendileri hakkındaki düşüncelerini fazlasıyla önemseyen karakterlerin "olumsuz değerlendirilme korkusu" yaşadığı görülür. Bu kişilerin başında povestin merkezî kişisi Heyyam yer alır. Bir süredir ayağındaki artrit sebebiyle hastanede tedavi görmekte olan Heyyam, yakınları tarafından aranıp sorulmadığı için kimsesiz zannedileceğini düşünür:

"... kulağı telefon sesindeydi. O; akrabaları, yakınları telefon edip hâlini hatrını sorsunlar diye bekliyordu. O da diğer 'akrabalı' hastalar gibi ahvalini bildirse, yüksek sesle konuşabilseydi. Oturanlar onun da ilgilenenleri, akrabaları, yakınları olduğunu görseydi. Bilselerdi ki sakinliği ve sessiz konuşması kimsesizliğinden değil karakterindedir." (Tahir, 2007, s. 5)

Ne zamandır sevdiklerinin sesini duymayan Heyyam aslında bu duruma oldukça üzülür. Ancak özleminden ve üzüntüsünden çok diğer hastaların kendisini kimsenin aramamasını nasıl yorumlayacağına odaklanmıştır. Bu korkusu onun sosyal kaygılarını tetikler. Bu yaştaki bir adamın yakınının, akrabasının olmaması başkalarına onun huysuz ve zor biri olduğunu ya da eşi ile boşandığını düşündürecektir. Bu da onun yaşadığı durumu daha da zorlaştırır ve Heyyam hastanedeki herkesten utanır:

“Heyyam duyulanmıştı. Kaç haftadır sevdiklerinin sesini duymuyordu. Hastalardan, hekimlerden, burada oturanlardan utanıyordu. ‘Bari, başka biri telefon açıp hâlini sorsaydı. Onunla güya büyük kızımın kocaymış gibi konuşurdum. Benim yaşında bir adamın akrabası, yakını olmamasına, şu oturanlar, doktorlar ne der? Demezler mi ki ya huyu kötüdür ya karısını boşamıştır ya da ne bileyim neler, neler...’” (Tahir, 2007, s. 11)

“Yazda Payız Söhbati”nde benlik saygısı, başkaları tarafından olumsuz değerlendirilme korkusu ile tehdit edilen bir diğer kişi ise Kazım’dır. Diğer hastalar Kazım’ın sigara içmesine tolerans gösterir. Çünkü hastalar arasında onun çok zor ve önemli işlerde çalışmış biri olduğu konuşulur. Ancak bu toleransın tek sebebi bu değildir. İlginç sohbetleri, her şeyden haberdar olması ile geçmişini bilmeyenler bile Kazım’a saygı duyar. Yazar, Kazım hakkında verdiği bu ayrıntılar ile aslında “olumsuz değerlendirilme korkusu”nun çevresel etkenlerine, toplumdaki beğenilme, değer görme kriterlerine de işaret eder. Kazım da kendisini ziyarete gelmeyen torunları yüzünden hastalar arasındaki bu saygınlığını kaybetme endişesi içerisinde. Görüş gününde yanına gelen eşi Kübra’yı, torunları Fuat, Rauf ve Refail’i yanına göndermesi için sıkı sıkı tembihler. Hatta Kübra’ya torunlarına emekli aylığından bir miktar para vermesini, torunlarının hastaneye gelirken bir şeyler alarak gelmesini söyler. Çünkü hastanede tanıdıkları vardır ve torunlarını sorarlar.

Povestte olumsuz değerlendirilme korkusu yaşayan bir başka kişi de hastalardan Gendil’in kızı Elmira’dır. Gendil ve kızı arasındaki, Heyyam’ın da dikkatle dinlediği bir telefon konuşması sırasında araya giren anlatıcı, geçmişe uzanarak Gendil ve ailesinin hikâyesini aktarır. Gendil demir yollarında çalışır, maddi durumları kötü değildir. Sevgiyle, binbir zahmetle büyüttükleri kızları Elmira tıp fakültesini kazanır. Fakülteadaki öğrenci arkadaşlarının maddi durumları kendisinden daha iyi olan Elmira, onlar gibi giyinip kuşanamadığı için kendisinin dilenci gibi görüneceği, arkadaşları tarafından dışlanacağı endişesine kapılır ve ailesini yoksullukla suçlamaya başlar. Gendil’in eşi Hüsnüye tokgözlü bir kadındır ancak kızının serzenişlerine dayanamayarak ikinci bir işte çalışıp kızının isteklerini yerine getirmediği için o da Gendil’i itham eder. Evdeki bu gerginliğe dayanamayan, kendisine haksızlık ettiğini düşünen eşine kızan ve aslında arkadaşları gibi giyinmek isteyen kızına hak veren ancak bir çare bulamayan Gendil ise kalp krizi geçirerek hastaneye kaldırılır.

Sosyal kaygı ile utangaçlık ilişkisi üzerine yapılmış pek çok çalışma bulunur. Bu çalışmalarda korkuya dayalı utangaçlık, yeni sosyal durumlara tepki olarak görülen bir ket vurma, öz bilince dayalı utangaçlık ise sosyal değerlendirilme kaygılarına tepki olarak bir ket vurma anlamında ele alınır (Rubin vd., 2002, s. 330). Povestte Rauf'un değerlendirilme kaygıları ise utangaçlığı ve sosyal kaçınmaları ile aktarılır:

"Rauf talihine boyun eğmekten başka çare görmüyordu. Her yerde 'utangaç' diyerek onun bu tabiatını biraz da derinleştirdiler. Çünkü utanmaza utanmaz dersin biraz daha arsızlaşır. Utangaca utangaç dersin bir o kadar daha utanır. Bunların hepsinden kaçmak için yegâne tesellisi fırça idi. Onu eline aldığı anda kendini muktedir bir insan sayıyordu. Fırça onunla konuşuyor, gülüyordu, geceleri kollarını boynuna dolayıp uyuyordu. Gündüzleri ise onunla karşı karşıya oturuyor, birbirlerini hoş bir tebessümle selamlıyorlardı. Rauf, sevinç ve üzüntüsünü, düşüncelerini onunla paylaşıyordu. Yaptığı resimlerin onun en sadık dostları olacağını ve hiçbir zaman değişmeyeceklerini düşünüyordu. İnsan ise değişkendi. Bunun için de Rauf gençken evlenmekten çekiniyordu. Kızların talepleri onu dehşete düşürüyordu. Aileler arasındaki çatışmaları görünce korkuyordu. Evlendikten sonra aile geçindirmenin onu yaratıcılığın zevkenden ve gizeminden mahrum bırakmasından endişe ediyordu. Çünkü birçok genç ressamın böyle bir kaderi kabullenip yaratıcılıktan uzaklaştığının şahidi olmuştu." (Tahir, 2007, s. 37)

Benlik saygısı yüksek olan kişilerin kendileri hakkındaki düşünce ve tutumları olumlu, güçlü ve tutarlı iken benlik saygısı düşük insanlar daha zayıf tanımlanmış benlik kavramlarına sahiptir (Campbell & Lavallee, 1993, s. 9-10). Senem karakteri ise olumsuz değerlendirilme korkusuyla birlikte düşük benlik saygısına sahip bir birey olarak dikkat çeker. Senem aslında giydikleri kendisine yakışan, sade, kendine has bir güzelliği olan, mütevazı, merhametli, oturaklı, hastanedeki herkes tarafından sevilen bir kızdır. Ancak kendisine kimlerden olduğu sorulduğunda kendisini "fakirlerden" diyerek tanıtır. Düşük benlik saygısı Senem'in düş kırıklıklarına neden olur. Öğrencilik yıllarında dayısının oğlundan hoşlanır ancak onun da kendisini sevebileceğini hayal bile edemediği için duygularını gizlemeye çalışırken aslında onu seven çocuğu kendisinden uzaklaştırır. Yirmi dokuz yaşına gelmesine rağmen neden evlenmediği sorulduğunda ise teessüfle kendisini isteyen olmadığını ifade eder. Şakaklarındaki beyazlamaya başlayan tek tük saçlar ise onun iyice ümitsizliğe düşmesine sebep olur:

"Aile saadetine geç kaldığımı düşünüyordu. Evde, aynanın karşısına her geçtiğinde kendisine şöyle diyordu: Bir köpekoğlu da bulunmuyor ki gelip beni alsın. Çeyizim, evim... Kel de olsa kör de olsa giderim. Bilmiyorum belki beni lanetlediler, belki kısmetimi bağladılar, belki de bana doğru gelen yolları kapattılar..." (Tahir, 2007, s. 41)

Senem, aslında Rauf'tan etkilenir ancak bir taraftan kendine olan güvensizliği ile Rauf'un kendisini beğenmemesinden çekinirken bir taraftan da başkaları tarafından olumsuz değerlendirilme korkusu duyar. Bu evlilik gerçekleşirse Sebiyye'nin sataşmalarına dayanabileceğinden emin değildir. Çevresindekilerin bunca yıl bekledikten sonra kel biriyle evlendiği için kendisiyle dalga geçeceği düşüncesi onu tedirgin eder.

Olumsuz değerlendirilme korkusu, bireyin başkalarının kendisini olumsuz değerlendireceği beklentisi sebebiyle kendisi ile ilgili değerlendirmeler hakkında endişe duyması ve değerlendirme durumlarından kaçınması olarak tanımlanır (Watson & Friend, 1969 s. 449). Benzer bir biçimde sosyal kaygı da kişinin başkaları tarafından değerlendirilme potansiyeli bulunan ortamlarda kaçınma davranışı gösterme durumu ve bu ortamlarda aşağılanma, utanç duyma veya gülünç duruma düşme korkusu olarak açıklanır (Dilbaz, 1997, s. 18). Povestte sosyal kaygı taşıyan kişiler, olumsuz değerlendirilmekten korktukları ortam ve durumlardan kaçınırlar. Hastalar genellikle sohbet ederek vakit geçirirken yakınları tarafından aranmadığı için hastane arkadaşlarından utanan, kimsesiz ya da aksi biri sanılacağını düşünen Heyyam, çoğu zaman bu konuşmaları uzaktan dinler, yatağında uzanır, pencere kenarında oturup uzaklara bakar ya da telefonla konuşan diğer hastaları müşahede eder. Damadını arayarak bu soğukluğa son vermeye karar verdiğinde ise herkesin yemekte, ortalığın sakin olduğu bir zamanı tercih eder. Çünkü sadece yakınlarının seslerini duymak için arayacak, telefon açıldığında kendisi konuşmayacaktır ve kendisine bu durumu kimsenin görmeyeceği güvenli bir ortam yaratır. Rauf ise evlenmediği için ailesi tarafından sürekli tenkit edilir. Sefer'in kendisini Sebiyye ile tanıştırmaya girişimi de başarısız olursa artık eleştiri duymamak için eve gitmemeye, atölyede yaşamaya karar verir. Sebiyye ile tanışmak için ikinci kez hastaneye geldiğinde Sebiyye'nin kendisine selam vermemesi üzerine ise bir süre Leningrad'a gitmeyi düşünür. Senem ise Merziye kendisine evlilik konusunu açtığında bu konuda konuşmak istemez ve Merziye'nin yanından kaçmak için bahane arar. Senem aslında Rauf ile görüşmek, onu tanımak ister. Sefer, bu isteğini ironik bir biçimde dile getiren Senem'e pazar günü kendilerine görücü gelececeklerini söyler. Senem'in bu haberin üzerine kalbi ferahlasa da bunu açıkça belli edemez ve pazar günü evde olmayacağını bildirir.

Sosyal kaygısı olan bireyler, kaygı yaratan ortamdan uzak durma çabası ile birlikte olumsuz değerlendirilme riskini azaltmayı amaçlayan çeşitli bilişsel ve davranışsal güvenlik stratejileri geliştirirler (Clark & Wells, 1995, s. 73-80). Heyyam da povestin başından itibaren kendine bir güvenlik stratejisi arayışındadır. Herhangi bir tanıdığı telefon ederse bu kişiyle sanki damadı ile konuşuyor gibi konuşacaktır. Senem'in kapıda gördüğü arabayı Heyyam'ın damadının arabası sanması, önce onun kalbinin sıkışmasına neden olsa da akabinde bu durumu fırsat bilerek rahat bir nefes alır:

“Demek ki birini benim damadım sanmış. İyi ki damadımın ‘geldiğini’ inkâr etmedim. Bırak herkes damadım yanıma gelmiş sansın. Gelmiş, gelmemiş kime ne?” (Tahir, 2007, s. 25)

Heyyam, tanınmadığı bir koşuğa geçirdiği görüş gününde ise kendisine büyük utanç veren durumuna kesin bir çözüm bulur. Bu koşuğtan kendi koşuğunu arayarak kendisi ile görüşmek ister. Koşuğuna dönüp arandığı haberini aldığında da herkesin içerisinde ahizeyi kaldırıp kızını arıyormuş gibi yapacak ve artık “rahatça” yakınları ile konuşabilecektir. Hastaneden ayrılacağı gün de kurduğu bu oyun bozulmamalı, itibardan düşmemelidir. Bunun için de yine diğer koşuğtan kendisini arar ve damadının kendisini kapıda beklediği haberini gönderir. Arkadaşlarının kapıya gelerek gerçekleri görmemesi için de kimseyle vedalaşmamayı tercih eder.

Yazar, diğer insanların olumsuz değerlendirmelerinden kaçınan, benlik algılarını oluştururken başkalarını fazlasıyla merkeze alan kişi kadrosu aracılığıyla söz konusu durumların insan psikolojisinde birtakım sorunlara sebep olabileceği mesajını verirken sosyal kaygının çevresel nedenlerine de değinir. Toplumdaki kalıp yargılar, bireyin diğerlerini olduğu kadar kendini tanımlama biçimini de etkiler. Kalıp yargılar “insanları; cinsiyet, ırk, meslek, fiziksel görünüş, yerleşim yeri, bir örgüt ya da gruba üye olma gibi ayırt edici bir özelliğe göre kategoriye koyma ve aralarında fark gözetmeksizin belli niteliklere sahip olduklarını düşünme” (Gökdağ, 2011, s. 42-43). olarak açıklanabilir. Povestte hastalar arasında, hastalıkların sebeplerinin konuşulduğu bir sohbette Kebuter, dedesinden çok gülenin kalbinden, az gülenin ise ayağından rahatsızlıklar yaşayacağını duyduğunu söyler. Heyyam böyle temelsiz öğretilerin çoktan tarihe karıştığını, artık hastalıkların kaynaklarının ilmî çalışmalarla tespit edildiğini belirterek konuyu kapatmak ister. Ancak Kebuter bu sefer de “iri gözlü insanlar akıllı olur”, “küçük gözlü insanlar romantik olur”, “kel insanlar realisttir” gibi fiziksel görünüş ve kişilik özellikleri arasında birtakım ilgiler sıralar. Rüstem’in öğretmen olduğunu, topluma, öğrencilerle daha yakın olduğunu ancak bu söylenenlere hiç tanık olmadığını, Azerbaycan toplumunda esas olanın insan onuru olduğunu belirtmesiyle konuşma sonlanır. Kalıp yargılardaki asılsız ilişkilendirmeler toplumda yanlış değerlendirilmelere yol açtığı gibi kimi bireylerin de olumsuz değerlendirilme korkusunu artıracaktır. Yazar olay örgüsünde doğrudan yeri bulunmayan, hastalar arasındaki bu diyalogla başkasına, dışa, görünene ya da yüzey yapıya odaklanmanın ne kadar yanıltıcı olduğunu bir kez daha vurgular.

Bununla birlikte sosyal kaygı, bireyin diğer insanlarla olan ilişkilerini de bozan bir durumdur. Kişiler arası etkileşimi inceleyen çalışmalar, sosyal kaygıları olan kişilerin genel popülasyondaki insanlardan daha az arkadaşları ve romantik ilişkileri olduğunu, evlenme olasılıklarının daha düşük olduğunu gösterir. Genellikle kişinin sosyal durumlardan kaçınmasına neden olan bu kaygılar, işlevsel olarak zayıflatıcıdır (Alden & Taylor, 2004, s. 859-862). Povestte ilerleyen yaşlarına rağmen evlenemeyen kişiler

olarak verilen, benzer sosyal kaygılar taşıyan Senem ve Rauf karakterlerinin her ikisi de sosyal hayatlarında da yalnızdır. Yazar, bu kişileri için yaşadıkları sıkıntıları paylaşacakları bir arkadaş desteği sunmaz ya da sosyal bir bağ kurmaz. Senem, kendisini Rauf ile evlendirmeye ikna etmeye çalışan Merziye'nin nasihatlerinden sonra, ilk defa yüreğindeki yalnızlığı hisseder. Evlilik birliğini belli belirsiz bir biçimde muhayyilesinde canlandırmaya çalışır ve yuva kurma, bebek kokusunu içine çekme hayali üzerine ilk kez şansını denemeye karar verir. Sefer, Rauf'u Sebiyye ile tanıştırmak için hastaneye çağırdığında Rauf, artık evlenme vaktinin geçtiğini düşünür. Sebiyye'nin kendisiyle görüşmek istememesi, bir bakıma kehanetinin gerçekleşmesi üzerine de evlenmesine gerek olmadığından iyice emin olur. "Bekârlık sultanlıktır" diyen iç sesi daha da yükselir: Zaten yirmi, yirmi beş yıl sonra ölüp gidecektir. Evlilik ya da bir kadın hangi erkeğe mutluluk getirmiştir ki... Hatta Rauf yalnızlıktan muzdarip olmak yerine tanımadığı insanların arasında daha rahat hisseder:

"Rauf, onu tanıyan insanların içinde hep sıkılırdı. Bu yüzden de tanıdıklarından elinden geldiğince kaçıyordu. Onu tanımayanların arasında ise bir huzur hissediyor, bir sanatçı gibi gözlem yapıyordu. Eğer burada onu Sefer vasıtasıyla tanıdılar ise o zaman burada da sıkılacaktı." (Tahir, 2007, s. 16)

Bilimsel araştırmalar; olumsuz değerlendirilme korkusunun utangaçlık, beden imajı memnuniyetsizliği, iletişim kurmada zorluk, sosyal onay ihtiyacı, negatif uyarılara odaklanma gibi pek çok psikolojik güçlük ile pozitif bir ilişki içerisinde olduğunu gösterir (Uğur, 2018, s. 24-25). Olumsuz değerlendirilme korkusu ile ilişkisi araştırılan bir başka olgu ise "yalnızlık"tır. Düşük benlik saygısı ve artan olumsuz değerlendirme korkusunun yeniden yakınlaşma güdüsünü engelleyebilecek önemli bilişler olduğunu ileri süren ve yüksek yalnızlık düzeylerinin yüksek düzeyde olumsuz değerlendirilme korkusuyla ilişkilendirildiği çeşitli çalışmalar bulunur (Geukens vd., 2020, s. 10-11). Yalnızlık, bireysel ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşimi neticesinde insan bilincinin ve duygularının kendi üstüne kapanarak dış dünya ile ilgisini kesmesi ile ortaya çıkan, insanı inciten ve umutsuzlaştıran bilişsel ve duygusal zorlanma hâli olarak açıklanabilir (Armağan, 2014, s. 28).

Söhrap Tahir'in "Yazda Payız Söhbati" povestinde sosyal kaygılar kişilerin kendisini çevreden izole etmesine neden olurken yalnızlık da kişilerin kaygılarını artırır. Yazar, hikâye boyunca Heyyam, Senem ve Rauf'un yalnızlığın bu kısır döngüsündeki hayatlarının panoramasını verir. Heyyam'ın yalnızlığı aile özlemi ile bütünleşmiştir. Hastanede bulunduğu süre boyunca sürekli ailesini düşünür. Anlatıcı, okuyucuyu iç monologlar aracılığıyla kendisini yetim hisseden Heyyam'ın duygu ve düşünceleri ile karşı karşıya bırakır:

"Heyyam yetimdir, yaşlandığı için herkes onu bırakmış, hatta kızları da torunları da. Şimdiye kadar gelmediler diye gelmeyeceklerini sanmasınlar. Yok, gelirler. Bir ay sonra da olsa gelirler. Niye gelmesinler, gelirler. Ben onlara iyilikten başka ne yapmışım ki gelmesinler? Bir baba, evlatları ve torunları için ne yaparsa ben ondan da fazlasını yapmışım. Gelecekler. Gelip bakacaklar ki evimin kapısı kapalıdır, komşulara soracaklar, benim kaç gündür mahallede görünmediğimi öğrenecekler. O zaman anlayacaklar ki hastanedeyim, hastalığım da artrit. Bulup gelirler. Ancak onlar gelene kadar ben bu akrabalı hastalar, hastane çalışanlarının önünde kendi gururumu kırmayayım. Böyle iyidir. Ben ara sıra gelip bu koğuştan kendi koğuşuma telefon edeyim. Huysuz yaşlı bir adam olduğum için akrabalarım yanıma gelip gitmiyor sanmasınlar." (Tahir, 2007, s. 39)

Yalnızlığı sebebiyle başkaları tarafından olumsuz değerlendirileceğini düşünen Heyyam, yalnızlığını gizlemek için daha da yalnızlaşır. Hem diğer hastaların sevenleriyle bir arada bulunmasına dayanamayan hem de kendi yakınlarının gelmediğini başkalarına fark ettirmemeye çalışan Heyyam, içerisinde bulunduğu bu zor durumdan çıkmak için ilk adımı kendisi atarak yakınlarını aramayı düşünse de arayamaz. Çünkü başkalarından zorla ilgi ve saygı istemek de onun gururuna ağır gelir. Yalnızlığıyla birlikte iç çatışmaları da artan Heyyam, yakınlarından olduğu kadar aslında kendinden de incinir. Heyyam aslında çok iyi bir gözlemcidir. Anlatıcı, kimi kişileri okura onun gözünden tanıtır. Kendisi çevresindeki insanları iyi niyetli bir yaklaşımla, onların duygularını anlamaya çalışarak değerlendirir. Ancak aynı şefkati kendisinden esirger ve iç dünyasını, duygularını etrafındakilerden olabildiğince gizler. O, hem yakınlarını kendisi aramayarak hem yaşadığı bu sıkıntıları etrafındaki hiç kimse ile paylaşmayarak biraz da kendisi, kendini yalnızlığa mahkûm eder. Hastaneden çıkıp tek başına evine döneceği gün ailesinden bütün ümidinin kesilmesi ile yalnızlık güzellemesi yapacak kadar durumunu kabullenmiştir:

"Huzurluydu. Yakınlarının ondan haberi olmadığı için rahattı. O, eve dönecek, üçüncü kattaki tek kişilik odasında şikâyet etmeden, kimseyi suçlamadan sakin ve yalnız hayatına devam edecekti. En sadık dostları, odasındaki televizyon ve bir de ucu azcık kırılmış çaydanlık onun yolunu gözlüyordu." (Tahir, 2007, s. 52)

Teorisyenlere göre yalnızlık kişinin mevcut ilişkisi ile arzuladığı ya da tercih ettiği sosyal ilişki arasındaki fark sonucunda oluşur, bir başka ifadeyle beklenen insan ilişkilerinden yoksun kalma hissidir (Peplau vd., 1982, s. 137). Sebiyye'nin de en az utangaçlık, sosyal kaygı, düşük benlik saygısı gibi sebeplerle kendi kabuğuna çekilerek yalnızlaşmış Rauf ve Senem kadar yalnız olduğu söylenebilir. Yalnız Sebiyye'nin yalnızlığı farklı kaynaklardan beslenir. Senem ve Rauf içe dönük, yaşam sevinçlerini kaybetmiş ruh hâllerleriyle yalnızlığın bunalımlı yansımalarını temsil ederken Sebiyye, dışa dönük görünmekle birlikte arzuladığı gibi bir romantik ilişkiye ya da kendisini

tatmin edecek sosyal ilişkilere sahip değildir. Yazar, Senem ve Rauf'tan zıt mizaçlı bu karakter ile aslında povestin “hiçbir şeyin dışarıdan görüldüğü gibi olmadığı” iletisini kuvvetlendirmeye devam eder. Çünkü Sebiyye, dışa dönük olduğu kadar dış görünüşe yoğunlaşmıştır. Saçları dökülmüş olan Rauf'un başka hiçbir özelliği ile ilgilenmez. Ancak mutluluğunu dış görünüşle sınırlandırması sadece yalnızlığını besler.

Sonuç

İnsan, yaşamı boyunca başka insanlarla iletişim ve etkileşim içerisinde. İnsanın bu süreçteki deneyimleri hem kendi hem de toplum ile ilgili algılarını oluşturur. Bireyin benlik algısının merkezine “başkaları” yerleşmeye başladığında kimi kaygılar ve korkular ortaya çıkar. Sosyal kaygının da en büyük kaynağı olan başkaları tarafından değerlendirilme korkusu ise kişinin yaşamına birtakım zorluklar getirir.

Söhrap Tahir'in “Yazda Payız Söhbati” povestinde kişilerin olumsuz değerlendirilme korkuları ve sosyal kaygıları; yalnızlıkları ile kısır bir döngü içerisinde sunulur. Gururunu yenip yakınlarını arayamayan, yalnız olduğu için hastanedeki diğer kişiler tarafından olumsuz değerlendirileceği düşüncesiyle yalnızlığını insanlardan uzaklaşarak gizlemeye çalışan Heyyam için yalnızlık artık povestin sonunda kaçınılmaz bir son gibi belirir. Hayata ve kendi benliğine karşı negatif duygular besleyen, başkaları tarafından olumsuz değerlendirilmemek için sosyal ilişkilerden kaçan Rauf ve Senem ikilisi ise evlilik yolunda birbirlerine attıkları adımla kabuklarını kırarak, yalnızlık döngüsünden çıkacak gibidir.

Povestte yalnızlık ve her türlü “dış” a odaklı yaşama; povest kişilerinin sorunu gibi görünse de aslında temelde insanı ilgilendiren bir meseledir. Söhrap Tahir; başkasına, dışa, görünene ya da yüzey yapıya odaklanmanın yanıltıcılığına dikkat çektiği bu eserinde aynı zamanda dış odaklı bu yaşamın insanın yalnızlaşmasına ve çeşitli psikolojik sıkıntılar yaşamasına sebep olduğu mesajını iletir. S. Tahir'e göre insanın insana muhtaç olduğu yaşamda, insanı tanımanın yolu onun içine bakmaktır. Bununla birlikte insanın kendi yaşantısından ve benlik saygısından memnun olması da ancak kendi içine bakması ile mümkündür. Toplum olarak kalıp yargılardan kurtulmanın gerekliliği kadar birey olarak da odağın dışarıdan içeriye çevrilmesi önemlidir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Akpınar, Y. (1994). *Azerî edebiyatı araştırmaları*. Dergâh Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2022). *Anlatma esasına bağlı edebî metinlerin tahlili*. Bilge Kültür Sanat.
- Alden, L. E. & Taylor, C. T. (2004). Interpersonal processes in social phobia. *Clinical Psychology Review*, (24), 857-882.
- Armağan, A. (2014). Yalnızlık ve kişilerarası iletişim ilişkisi: öğrenciler üzerinde bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (30), 27- 43.
- Aydın, B. (1996). Benlik kavramı ve ben şemaları. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (8), 41-47.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Anı Yayıncılık.
- Campbell, J. D. & Lavalley, L. F. (1993). Who am I? The role of self-concept confusion in understanding the behavior of people with low self-esteem. Baumeister, R. F. (Ed.), *Self-esteem: the puzzle of low self-regard* (pp. 3-21). Plenum Press.
- Clark, D. M., & Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. Heimberg, R. G., Liebowitz, M. R., Hope, D. A. & Schneier, F. R. (Eds.), *Social phobia: diagnosis, assessment and treatment* (pp. 69-94). The Guilford Press.
- Dilbaz, N. (1997). Sosyal fobi. *Psikiyatri Dünyası*, (1), 18-24.
- Əsgərli, Ə. (Ed.) (2009). *Xalq şairi Söhrab Tahir haqqında*. Naksuana.
- Geukens, F., Maes, M., Spithoven, A., Pouwels, J. L., Danneel, S., Cillessen, A. H. N., Berg, Y. H. M. & Goossens, L. (2020). Changes in adolescent loneliness and concomitant changes in fear of negative evaluation and self-esteem. *International Journal of Behavioral Development*, 46 (1), 10-17.
- Gökdağ, R. (2011). Sosyal biliş. Ünlü, S. (Ed.), *Sosyal psikoloji-I* (s. 36-54). Anadolu Üniversitesi.
- İbrahimov, M. (Ed.) (1988). *Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası, III*. Elm Nəşriyyatı.
- Makas, Z. (1992). *Çağdaş Azərbaycan şiiri antolojisi*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mirəhmədov, Ə. (Ed.) (1965). *Ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti*. Azərənşr.
- Peplau, L. A., Miceli, M. & Morasch, B. (1982). Loneliness and self-evaluation. Peplau, L. A., & Perlman, D. (Eds.), *Loneliness A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy* (pp. 135-151). A Wiley-Interscience Publication.

- Rubin, K. H., Burgess, K. B., & Coplan R. J. (2002). Social withdrawal and shyness. Smith P. K. & Hart, C. H. (Eds), *Blackwell handbook of childhood social development* (pp. 329-353). Blackwell Publishers.
- Rüstəmxanlı, S. (Ed.) (2005). *Söhrab Tahir AzərAzər seçilmiş əsərləri*. Şərq-Qərb.
- Rzayeva, N. (2018). XX əsrin II. yarısında Azərbaycanda ədəbi proses və Söhrab Tahirin yaradıcılığı. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (18), 533-544.
- Səməd, M. (Ed.) (2016). *Sözə sevdalı şair – Söhrab Tahir*. F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası.
- Tahir, S. (2007). *Əsərləri, Yeddinci cild, Dənizə nişanlı qız*. Naksuana.
- Tekin, M. (2022). *Roman sanati*. Ötüken Neşriyat.
- Trower, P., Gilbert, P. & Sherling, G. (1990). *Social anxiety, evolution, and self-presentation*. Leintenberg, H. (Ed.), *Handbook Of Social And Evaluation Anxiety* (pp. 11-45). Plenum Press.
- Uğur, E. (2018). *Kabul ve kararlılık terapisi yönelimli psikoeğitim programının olumsuz değerlendirilme korkusu üzerindeki etkisi*. (Tez No. 517328) [Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Watson, D. & Friend, R. (1969). Measurement of social-evaluative anxiety. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33 (4), 448-457.
- Weeks, J. W., Heimberg, R. G. & Rodebaugh, T. L. (2008). The fear of positive evaluation scale: assessing a proposed cognitive component of social anxiety. *Journal of Anxiety Disorders*, (22), 44-55.